

ΤΙΤΛΟΣ ΕΚΘΕΣΗΣ

ΕΙΜΑΙ ΑΠ' ΤΟΝ ΠΟΝΤΟ

1. Η γεωγραφία του Πόντου (101 λέξεις)

Πόντο, ονομάζουμε την νότια παραλιακή λωρίδα, της Μαύρης Θάλασσας αλλιώς Ευξείνου Πόντου. Ο Φάσης ποταμός και η κοντινή πόλη Βατούμ αποτελούν το ανατολικό όριο του Πόντου ενώ δυτικά ο Πόντος τελειώνει στην Ηράκλεια την Ποντική ή κατά άλλους γεωγράφους στην πόλη Σινώπη, στις εκβολές του Άλυ ποταμού.

Ο Πόντος εκτείνεται σε βάθος 200-300 χιλιομέτρων και διαχωρίζεται από την Μικρά Ασία με τις απροσπέλαστες οροσειρές του Σκυδίση, του Παρυάδρη και του Αντιταύρου.

Το ορεινό και άγονο έδαφος του Πόντου διαρρέεται από τους ποταμούς Άλυ, Ίρη, Μελάνθιο, Θερμώδοντα, Χαρσιώτη, Πρύτανη, Πυξίτη, Καλοπόταμο και πολλούς παραποτάμους, που αποτελούν ευλογία και πηγή ζωής του τόπου.

Μουσειογραφικά Μέσα

- Χάρτες, και φωτογραφίες των πόλεων που αναφέρονται. Μικρότερος χάρτης όπου διακρίνεται η θέση του Πόντου σε σχέση με την Ελλάδα, και την ευρύτερη περιοχή.

2. Οι Έλληνες στον Πόντο (34+79+62+80+64)

Γύρω στα 1.000 π.Χ. ξεκίνησαν τα πρώτα εμπορικά ταξίδια, στην «ανθρωποφάγα» θάλασσα του Ευξείνου Πόντου με τις μακρινές και απροσπέλαστες παραλίες και οροσειρές. Στόχος των ταξιδιών αυτών αποτελούσε η αναζήτηση χρυσού και άλλων μεταλλευμάτων. (34)

Μουσειογραφικά Μέσα

εικόνα από αρχαία αγγεία με ναυτική σκηνή

Ο Πόντος στην Ελληνική Μυθολογία

Ο μύθος του Φρίζου και της Έλλης, η οργανωμένη αποστολή του Ιάσονα και των Αργοναυτών στην Κολχίδα, οι περιπλανήσεις του Ορέστη στη Θοανία του Πόντου, οι περιπέτειες του Οδυσσέα στη χώρα των Κιμμερίων, η τιμωρία του Προμηθέα από το Δία και η εξορία του στον Καύκασο, το ταξίδι του Ηρακλή στον Πόντο, καθώς και άλλοι γοητευτικοί ελληνικοί μύθοι, που αναφέρονται ειδικά σ' αυτόν το γεωγραφικό χώρο, επιβεβαιώνουν την ύπαρξη των πανάρχαιων αυτών εμπορικών δρομολογίων. (79)

Μουσειογραφικά Μέσα

εικόνες από αρχαιοελληνικούς μύθους.....

Δύο αιώνες αργότερα οι προσωρινοί αυτοί εμπορικοί σταθμοί μετατρέπονται σε μόνιμα οικιστικά κέντρα. Πρώτη η Μίλητος εγκαινίασε την αποικιακή πολιτική στον Εύξεινο Πόντο ιδρύοντας τη Σινώπη σε εξαιρετικά πλεονεκτική θέση, εξαιτίας του καλού λιμανιού της και της ομαλής επικοινωνίας με τις γύρω περιοχές. Η Σινώπη με τη σειρά της ίδρυσε το 756 π.Χ. την Τραπεζούντα, την Κρώμνα, το Πτέριον και την Κύτωρο. (62)

Μουσειογραφικά Μέσα

Χάρτης Αποικισμού

Σχέσεις Μητρόπολης και Αποικίας

Τους πρώτους αιώνες οι αποικίες διατήρησαν αναλλοίωτα τα χαρακτηριστικά της μητροπολιτικής τους προέλευσης. Οι ελληνικοί πληθυσμοί τηρούσαν με σεβασμό τις παραδόσεις, τα ήθη και έθιμα, την πολεοδομική ταυτότητα και τους πολιτειακούς θεσμούς που είχαν φέρει από τη μητρόπολη. Οι πόλεις μεταξύ τους είχαν αγαθές σχέσεις. Η μια βοηθούσε την άλλη και πολλαπλασιάζονταν με νεότερες αποικίες, που ίδρυναν όχι μονάχα στα παράλια μέρη αλλά και στην ενδοχώρα, κοντά σε υδροφόρες περιοχές και συνήθως στην αρχή ή την κατάληξη ενός δρόμου. (80)

Ο Ξενοφώντας, στο έργο του *Κύρου Ανάβασις*, το 401 π.Χ., περιγράφει την ζωή των Μυρίων με τους Έλληνες της Τραπεζούντας. Οι Μύριοι, παρέμειναν στην πόλη για τριάντα μέρες, γιόρτασαν ελληνοπρεπώς, χόρεψαν τον ένοπλο πυρρίχιο χορό και διοργάνωσαν αθλητικούς αγώνες προς τιμήν του ελληνικού δωδεκάθεου. Ο τρόπος ζωής και η φιλοξενία των Ελλήνων οδήγησε τον Ξενοφόντα να χαρακτηρίσει την Τραπεζούντα «Πόλιν Ελληνίδα μεγάλην και ευδαίμονα». (64)

Μουσειογραφικά Μέσα

Οτιδήποτε έχει σχέση με Ξενοφόντα, ή Τραπεζούντα, αλλά και νεότερες φωτογραφίες με χορούς και πανηγύρια

3. Ο Πόντος στα χρόνια της βασιλείας των Μιθριδατών. (56+48+42)

Ο Πόντος στα χρόνια της βασιλείας των Μιθριδατών (302-63 π.Χ.), ιδιαίτερα δε του Μιθριδάτη του ΣΤ΄ του Ευπάτορα (120-63 π.Χ.), απέκτησε πολύ μεγάλη φήμη. Η ελληνική γλώσσα καθιερώθηκε στο βασίλειο ως επίσημη γλώσσα επικοινωνίας των πολυάριθμων και πολύγλωσσων, εθνοτήτων της Μικράς Ασίας. Το δωδεκάθεο του Ολύμπου κατόρθωσε ειρηνικά να αφομοιώσει τις περισσότερες περσικές και ντόπιες εθνότητες. (56)

Στα Κόμανα του Πόντου, μαζί με την ντόπια θεά Αναΐτιδα, λατρεύονταν αντίστοιχα και ο Απόλλωνας, η Αθηνά, ο Διόνυσος και η Νίκη.

Στην Κερασούντα ο Δίας, ο Διόνυσος, ο Ασκληπιός, ο Ποσειδώνας, ο Πάνας και ο Ηρακλής.

Στην Τραπεζούντα ο Ερμής, ο Διόνυσος, ο Πάνας και ο Ηρακλής. (48)

Έκθεμα με βάση τον χάρτη του πόντου όπου θα απεικονίζονται οι θεοί ανά πόλη. Κεντρικό θέμα στο χάρτη ο θεός Μίθρας και η ελληνοποίηση του.

Ο περσικός θεός Μίθρας, χωρίς να εκλείψει ποτέ, χρόνο με το χρόνο ελληνοποιήθηκε και αντικαταστάθηκε από τους Ήλιο, Απόλλωνα και Ερμή. Το πάντρεμα του ελληνικού πνεύματος με την ανατολίτικη σοφία μόνο θετική προσφορά είχε στο μιθριδατικό βασίλειο αλλά και στον παγκόσμιο πολιτισμό. (42)

Μουσειογραφικά Μέσα

Εικονογράφηση θεοτήτων, οπωσδήποτε του Μίθρα, ίσως σε fade χάρτη

4. Οι Ρωμαίοι στον Πόντο (112+30)

Οι Ρωμαίοι, όταν ο ύπατος Πομπήιος κατέλαβε την Τραπεζούντα το 63 π.Χ., αντιλαμβανόμενοι τη γεωπολιτική σημασία της περιοχής ενίσχυσαν με λιμενικά έργα την Τραπεζούντα και τις άλλες μεγάλες πόλεις του Πόντου. Οι πόλεις αυτές πέρα από εμπορικά κέντρα χρησίμευσαν και ως ναυτικές βάσεις για τον εφοδιασμό του στρατού της Μικράς Ασίας. Η επίσκεψη του αυτοκράτορα Αδριανού, το 131 μ.Χ., στην Τραπεζούντα, συνοδεύτηκε με μεγάλα έργα στο λιμάνι, την παραλία και το κέντρο της πόλης. (112)

Εικόνες από τα έργα της τραπεζούντας αν σώζονται

Τα νομίσματα του Πόντου.

Οι πολυάριθμες νομισματικές συλλογές των πόλεων της Τραπεζούντας, της Αμισού, των Κοτυώρων και της Σινώπης επιβεβαιώνουν την οικονομική, εμπορική και πολιτική ακμή της μηθριδατικής γενικά περιόδου.(30)

Φωτογραφίες νομισμάτων με σχόλια. Δες τόμο Καθημερινής

5. Ο χριστιανισμός στον Πόντο. (23+171)

Στη μετά τον Ιουστινιανό εποχή, το γεωγραφικό όνομα Πόντος αντιστοιχούσε στα θέματα Παφλαγονίας, Αρμενιακών, Χαλδίας, Κολωνίας, Θεοδοσιουπόλεως και σε τμήμα του θέματος Βουκελλαρίων. (23)

Χάρτη με θέμα η Γεωγραφία του Πόντου στα βυζαντινά χρόνια

Η διάδοση του Χριστιανισμού στον Πόντο

Οι απόστολοι Ανδρέας και Παύλος αδιέδωσαν στον Πόντο τον Χριστιανισμό, ο οποίος χρόνο με το χρόνο ρίζωνε σταθερά, παρά τα σοβαρά προβλήματα που προκαλούσαν οι ειδωλολάτρες και η ρωμαϊκή διοίκηση.

Ο απόστολος Ανδρέας «πολλούς εδίδαξεν και είλκυσεν εις τον χριστιανισμόν» στην πόλη Αμισό. Τα κηρύγματά του συνέχισε μέσα σ' ένα σπήλαιο, στην Τραπεζούντα όπου αργότερα οι χριστιανοί, επειδή «πολλά πλήθη προσαγαγών τω Χριστώ» έχτισαν στη μνήμη του ένα μικρό εκκλησάκι που γιόρταζε στις 30 Νοεμβρίου.

Η εκκλησία του Πόντου οργανώθηκε διοικητικά στα χρόνια του Μεγάλου Κωνσταντίνου. Τότε ιδρύθηκε "η Επισκοπή Τραπεζούντος εν τη ποντική διοίκησει", η οποία αργότερα προβιβάστηκε σε μητρόπολη με δέκα πέντε επισκοπές.

Οι νέοι Μάρτυρες του Πόντου

Μέσα από τους συστηματικούς διωγμούς των χριστιανών από τους αυτοκράτορες της Ρώμης, αναδείχθηκαν οι νέοι μάρτυρες του Χριστού, ανάμεσα στους οποίους ξεχωριστή θέση κατέχουν ο Ευγένιος ο Τραπεζούντιος και οι συναθλητές του Ουαλεριανός, Κανίδιος και Ακύλας όλοι από την περιοχή της Χαλδίας.

(147)

6. Οι θεματάρχες του Πόντου. (72+64)

Στους θεματάρχες του Πόντου οι αυτοκράτορες του Βυζαντίου είχαν παραχωρήσει για στρατιωτικο-πολιτικούς λόγους ιδιαίτερα προνόμια και διοικητική αυτονομία. Η συνετή κοινωνική και φορολογική πολιτική, είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη της εθνικής συνείδησης των ντόπιων κατοίκων, που έκανε τους ακριτικούς πληθυσμούς ν' αγαπήσουν ξεχωριστά τον τόπο τους, να θυσιάζονται γι' αυτόν, να τον φροντίζουν και με περηφάνια να υμνούν τους αρχηγούς και τα παλικάρια του, τις κοπελιές του, και τις ομορφιές της φύσης. (72)

Τ' ακριτικά τραγούδια

Πουθενά αλλού σ' όλο το βυζαντινό χώρο δεν άνθισε τόσο ο κύκλος των ακριτικών τραγουδιών όσο στον Πόντο και την Καππαδοκία. Η λαϊκή μούσα ξεχώρισε σ' ανδρεία και αρετή τον πιο θαυμάσιο ακρίτα, το Διγενή, και τον ανέβασε στο βάθρο του εθνικού ήρωα γιατί οι αγώνες και οι ανδραγαθίες του συμβόλιζαν την αδιάκοπη πάλη της ελληνικής φυλής ενάντια σ' όλους τους ανατολικούς εχθρούς της. (64)

7. Η αυτοκρατορία των Κομνηνών του Πόντου. (25+110 +73)

Το πάρσιμο της Πόλης από τους Φράγκους το 1204 προξένησε το διοικητικό κατακερματισμό του Βυζαντίου σε μικρά λατινικά κρατίδια αλλά και την ίδρυση νέων ελληνικών. (25)

Η δημιουργία του Κράτους των Μεγάλων Κομνηνών της Τραπεζούντας

Ο Αλέξιος, απόγονος της αυτοκρατορικής δυναστείας των Κομνηνών μαζί με τον αδερφό του Δαβίδ και με τη βοήθεια της θείας του, της Γεωργιανής βασίλισσας Θάμαρ, ίδρυσε στον Πόντο το κράτος των Μεγάλων Κομνηνών της Τραπεζούντας. Ο λαός του Πόντου αναγνώρισε τον Αλέξιο ως νόμιμο κληρονόμο της βυζαντινής αυτοκρατορίας, σεβόμενος την καταγωγή του, την ορθόδοξη πίστη του, αλλά και φοβούμενος τις πολιτικές μεταβολές στην Κωνσταντινούπολη, τους Φράγκους κατακτητές και τέλος τους Σελτζούκους Τούρκους, που αύξαιναν τις πιέσεις καθημερινά. Οι Μεγαλοκομνηνοί που έφεραν τον τίτλο "Βασιλεύς και Αυτοκράτωρ πάσης Ανατολής, Ιβήρων και Περσείας", παρά τα μεγάλα, πολλές φορές, αντεθνικά τους λάθη, παλεύοντας συνεχώς επί 257 χρόνια, κατόρθωσαν να σώσουν τους μαυροθαλασσίτες Έλληνες. (110)

Ο χαρακτήρας του Κράτους των Μεγάλων Κομνηνών

Οι Κομνηνοί της Τραπεζούντας δικαίως υπερηφανεύονταν για την υπεροχή και ανωτερότητα του πολιτικού και πολιτιστικού τους επιπέδου. Στον Πόντο, την

εποχή εκείνη της γενικής δεισιδαιμονίας και αμάθειας που μάστιζε όλη την Ευρώπη, με τους θρησκευτικούς πολέμους που έγιναν αιτία να χαθούν πολλά εκατομμύρια άνθρωποι, κανένας δεν εκτελέστηκε για θρησκευτικούς λόγους. Η ανθρώπινη γνώση ποτέ δε θεωρήθηκε αντίπαλη της χριστιανικής θρησκείας, μ' αποτέλεσμα πολιτεία, θρησκεία και επιστημονική γνώση να συμβαδίζουν παράλληλα και αρμονικά. (73)

8. Η Οθωμανοκρατία του Πόντου. (53+68)

Με την άλωση της Τραπεζούντας, το 1461, οκτώ χρόνια μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης, το παλάτι των Κομνηνών μετατράπηκε σε στρατόνα γενιτσάρων. Οκτακόσιοι νέοι έγιναν γενίτσαροι και ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού μεταφέρθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Η μητρόπολη των Κομνηνών, η Παναγία η Χρυσοκέφαλος έγινε τζαμί. Πρώτος πασάς της πόλης έγινε ο Καζίμ πασάς. (53)

Πρόσφυγες στη Ρωσία

Πολλοί Έλληνες των πλουσίων παραλιακών πόλεων και χωριών, χάνοντας τη γη που κατείχαν, πήραν το δρόμο της εξόδου και της προσφυγιάς για να σωθούν. Άλλοι μετοίκησαν στα παράλια της μεσημβρινής και νότιας Ρωσίας, άλλοι στις παραδουνάβιες περιοχές, χτίζοντας καινούργιες ελληνικές πόλεις, καινούργια πολιτισμικά κέντρα, τα οποία αργότερα δέχονταν στοργικά κάθε καταδιωγμένο Έλληνα. Ποντιόπουλα της Διασποράς είναι οι πρωτεργάτες της επανάστασης του 1821, οι αδερφοί Αλέξανδρος και Δημήτριος Υψηλάντης. (68)

9. Τουρκοπαιδεύω. (88)

«Ο κατ' οίκον βίος του Έλληνος χριστιανού υπήρξεν αληθώς οικτρότατος. Ο Έλληνας ενομιζέτο και των κυνών ευτελέστερος, διότι εις εκείνους μεν εδείκνυον συμπάθειαν, σπανιώτατα όμως εδείκνυε Τούρκος οίκτον εις χριστιανόν υβριζόμενον ή αικιζόμενον· απ' εναντίας πάσα κατά χριστιανού προσβολή πολλούς εύρισκε τους υποβοηθούντας και συνέτρεχον αυθόρμητα πλήθη άπειρα και παρείχαν την αυτών συνδρομήν λόγοις και έργοις, στόματι και χερσίν, οσάκις έβλεπον Τούρκον επιτιθέμενον κατά χριστιανού». (Από πού προέρχεται το απόσπασμα;)

Το «τουρκοπαιδεύω» κατήντησεν εις την σημασίαν του απηνέστατα και σκληρότατα τιμωρώ. Και σήμερα ακόμη λέγοντες «τι τουρκοπαιδεύεις αυτόν;», εννοούμε, γιατί τον τιμωρείς σκληρότατα;(88)

10. Ελληνόφωνοι μουσουλμάνοι. (97+53+125)

Μια ιδιαίτερα τραγική κατηγορία κατοίκων, που διαβιούν ακόμη σήμερα στον Πόντο, είναι οι ελληνόφωνοι μουσουλμάνοι των περιοχών Τόνυας, Όφεως, Σουρμένων και Ματσούκας, οι οποίοι αλλαξοπίστησαν βίαια το 17ο και 18ο αιώνα, αλλά στην πλειοψηφία τους δεν ξέχασαν την καταγωγή τους. Ο χρόνος και οι βίαιες μέθοδοι αφομοίωσης, που συστηματικά αξιοποιήθηκαν, μπορεί να αλλοίωσαν δεν εξαφάνισαν όμως την ιστορική τους μνήμη.

Σήμερα, 75 χρόνια μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, διατηρούν ακόμη ατόφια την ποντιακή γλώσσα, τα ήθη και τα έθιμα, τις παραδόσεις, τα τραγούδια και τους χορούς. Διασώζουν με θρησκευτική ευλάβεια προγονικά κειμήλια που βεβαιώνουν την ελληνοχριστιανική καταγωγή τους. (97)

Το 1914 η επίσημη στατιστική του Οικουμενικού Πατριαρχείου, καταχωρημένη και στα αρχεία του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, υπολόγιζε τους ελληνόφωνους μουσουλμάνους σε 190.000. Όλοι αυτοί οι πληθυσμοί, το 1923, υποχρεώθηκαν να παραμείνουν στην Τουρκία, σύμφωνα με το άρθρο 1 της Συνθήκης της Λωζάννης κατά το οποίο η θρησκεία αποτελούσε το μοναδικό κριτήριο της ανταλλαγής. (53)

Εύλογα τίθενται τα ερωτήματα, τι γίνεται σήμερα σ' εκείνα τα μέρη και ποια πολιτική ακολούθησε η Ελλάδα όλο αυτό το διάστημα για τον ακριτικό εκείνον ελληνισμό; Μπορούμε και έχει νόημα να διατυπώσουμε πιο σύντομο ερώτημα;

Εδώ η ευθύνη όλων των ελληνικών κυβερνήσεων ήταν και είναι πολύ μεγάλη. Καμιά διαμαρτυρία, καμιά διαπραγμάτευση, καμιά διεκδίκηση, καμιά επίσημη αναφορά δεν έγινε ως σήμερα για τους ελληνόφωνους μουσουλμάνους στις ελληνοτουρκικές διπλωματικές επαφές, στο Δικαστήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ούτε σε κάποια άλλα παρόμοια διεθνή Forα. Πολιτική και πνευματική ηγεσία συνειδητά εγκατέλειψαν εκατοντάδες χιλιάδες συμπατριωτών μας, οι οποίοι, παρόλες τις ταλαιπωρίες και τις ψυχολογικές πιέσεις που υπέστησαν και εξακολουθούν να υφίστανται μετά την υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών, ως τις μέρες μας συνεχίζουν να λένε: «Εμείς Έλληνες είμαστε. Έναν αίμαν είμαστε με τ' εσάς. Τερέστεν πώς ομοιάζνε τα κατσία μουν»¹. (124)

---

¹. Στη νέα ελληνική: "Εμείς Έλληνες είμαστε. Ένα αίμα είμαστε με σας. Κοιτάξτε πώς μοιάζουν τα πρόσωπά μας".

11. Οι βίαιοι εξισλαμισμοί του 20ού αιώνα. (130+66)

Ένα άλλο τραγικό κεφάλαιο της Ιστορίας του Πόντου αποτελούν οι βίαιοι εξισλαμισμοί του 20ού αιώνα, οι οποίοι συνεχίστηκαν ως την τελευταία μέρα της ανταλλαγής των πληθυσμών. Και εδώ τα προξενικά αρχεία έχουν τον πρώτο λόγο. Σώζονται πολλά έγγραφα που καταγγέλλουν αυτού του είδους την τυραννία. Το 1918 δόθηκαν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο οι «Εκθέσεις για τις καταστροφές και τις θανατώσεις στην επισκοπή Νικοπόλεως και Κολωνείας του Πόντου». (66)

«Οι προσχωρήσεις στο Ισλάμ δε μπορούν πλέον να μετρηθούν, γιατί οι Τούρκοι εκμεταλλεζόμενοι τη φτώχεια, την πείνα, το κρύο και την απόγνωση των ταλαίπωρων χριστιανών, ατιμάζουν με 100 δράμια ψωμί δεκαετείς θυγατέρες και εξισλαμίζουν τους πεινασμένους μ' ένα πιάτο φακή.., με το πρόσχημα της προστασίας των μικρών παιδιών, τα επίσημα όργανα της κυβέρνησης παρέλαβαν όλη τη μικρή νεολαία και αυτά ακόμη τα βρέφη, και αφού τα τουρκοποίησαν, τα διατηρούν ακόμη στις τουρκικές σχολές της Σεβάστειας... Στα χωριά της Τοκάτης οι άνδρες θανατώθηκαν ή πέθαναν από την πείνα. Γυναίκες και παιδιά αναγκάζονται με τη βία να προσχωρήσουν στο Ισλάμ. Τον πλούσιο Έλληνα Λογγίνο από το χωριό Καρατεσεβίτ, του άρπαξαν όλη την περιουσία και τον ανάγκασαν να γίνει αποστάτης. Υποχρεώθηκε ακόμη να εγκαταλείψει τη γυναίκα του και να παντρευτεί την Τουρκάλα Αϊσέ». (130)

12. Οι κρυπτοχριστιανοί του Πόντου. (99+62+41+39+114)

Στον ακριτικό Πόντο χιλιάδες χριστιανοί που «μισοστρατίς στον εθνικό Γολγοθά αποκαρτέρησαν, έπεσε ο σταυρός από τον ώμο τους και ξεγέλασαν την κουστωδία των δημίων», βρήκαν τη δύναμη ν' αντισταθούν στη βίαιη εξισλάμιση - μ' έναν ιδιότυπο τρόπο - προκειμένου ν' αποφύγουν και το θάνατο και την αλλαξοπιστία τους. Είναι εκείνοι που αναγκάστηκαν να δεχτούν, ύστερα από έντονη συνειδησιακή πάλη, φαινομενικά τον ισλαμισμό, διατηρώντας ωστόσο στα βάθη της ψυχής τους τη χριστιανική πίστη κι όπου οι συνθήκες το επέτρεπαν και την ελληνική γλώσσα. Μ' αυτό το θανάσιμο παιχνίδι κατόρθωσαν ουσιαστικά να παραμείνουν πιστοί και στην ορθοδοξία και στην εθνική τους ταυτότητα. (99)

Ο Περικλής Τριανταφυλλίδης (ποιος είναι;) ερμηνεύει το φαινόμενο ως εξής: «Έλληνες χριστιανοί που δεν εδέχοντο να απαρνηθούν την θρησκεία των πατέρων και τον εθνισμό τους, αλλά και δεν μπορούσαν να υποφέρουν τις καταπιέσεις των δεσποτών· αυτοί που επέτυχαν να συμβιβάσουν και τα δυο. Στα φανερά

παρουσιάζονται ως μουσουλμάνοι και στα κρυφά ως χριστιανοί, διατηρούντες έτσι και την θρησκεία και τον εθνισμό των». (62)

Σιόνα μ' μη τυραννίσει, και μ' έης βαρύν καρδίαν
Θ' αλλάεις το χρυσόν όνομα σ' και τούρκικον θα βάλεις
θα παίρτς άντραν ολόχρυσον, χριστιανού παιδίν εν
Σα φανερά Μαχμούτ αγάς και σα κρυφά Νικόλας
Σο μοναστήρ' μεσανυχτί θα πάτε στεφανούζ' νε. (41)

Ο Πρόξενος της Αγγλίας στην Τραπεζούντα F. Stevens, συμμετέχοντας στην ίδια επιτόπια έρευνα του 1857 για διαπίστωση του αριθμού των κρυπτοχριστιανών, κατέγραψε σε 55 χωριά της περιοχής Κρώμνης, Αργυρούπολης, Σάντας και Χαψίκιοι, 9.533 μουσουλμάνους, 17.200 κρυπτοχριστιανούς και 28.960 χριστιανούς.(39)

Η νεοτουρκική βουλή το 1910 αναγκάστηκε, προκειμένου ν' επιδείξει φιλελεύθερο προσωπείο, ν' αναγνωρίσει τη χριστιανική ιδιότητα σε μια μεγάλη κατηγορία κρυπτοχριστιανών.

Το κλίμα της εποχής με την αναπάντεχη έκβαση ιστορικοπολιτικών γεγονότων, όπως του Κρητικού Ζητήματος και των Βαλκανικών πολέμων που έφεραν αντιμετώπες Ελλάδα και Τουρκία, ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, ο Μικρασιατικός Πόλεμος και η αναγκαστική ανταλλαγή συνέβαλαν στην διστακτικότητα των κρυπτοχριστιανών να αποκαλύψουν στο συγκεκριμένο χρόνο την πραγματική τους θρησκεία. Έτσι η ανταλλαγή των πληθυσμών, που στηρίχτηκε αποκλειστικά στο θρήσκευμα, τους βρήκε από την άλλη πλευρά, αφού ήσαν καταγραμμένοι αποκλειστικά με τα τουρκικά τους ονόματα.

Σύμφωνα με τις εκθέσεις του Οικουμενικού Πατριαρχείου και του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας, επίσημα το 1914 ήταν καταγραμμένοι 43.000. (114)

13. Το αντάρτικο του Πόντου. (77+ 99+152+67)

Οι αντάρτες σωτηρίας του Πόντου μάχονταν για το δικαίωμά τους, ως αυτόχθονες, να ζουν ειρηνικά, δημοκρατικά και ισόνομα με τις υπόλοιπες εθνότητες στον τόπο που έζησαν τρεις χιλιάδες περίπου χρόνια. Το ανταρτικό κίνημα των Ελλήνων, αποτέλεσε για τους Νεοτούρκους μια πρώτης τάξεως δικαιολογία για να πετύχουν

αφ' ενός τον πολιτικό τους στόχο, που ήταν η εθνοκάθαρση, και αφ' ετέρου τον οικονομικό, που ήταν η καταλήστευση των ελληνικών περιουσιών. Το παράδειγμα των Αρμενίων ήταν οδηγός και πρόκληση μαζί. (77)

Αύξηση των ανταρτικών σωμάτων

Ως το 1916 ο αριθμός των ανταρτικών σωμάτων ήταν πολύ περιορισμένος. Η γενοκτονία όμως των Αρμενίων και ο κίνδυνος επανάληψής της, οι άθλιες εμπειρίες των στρατευσίμων που είχαν λιποτακτήσει, οι συνθήκες των ταγμάτων εργασίας, οι εκτοπισμοί και οι εξορίες εξανάγκασαν τους νέους να βγουν στα βουνά, για να προασπίσουν, κυρίως, τις οικογένειές τους. Το μίσος των Νεοτούρκων κατά των αμάχων πληθυσμών εντεινόταν κάθε φορά που ο τακτικός τουρκικός στρατός δεχόταν σοβαρά χτυπήματα από τους αντάρτες, στις βουνοκορφές της Πάφρας, της Αμισού, των Σουρμένων, του Βεζύρ Κιοπρού, της Οινόης, της Σεβάστειας και, κυρίως, στο Σούλι του Πόντου, την επτάκωμη Σάντα. (99)

Τα λίγα θύματα του ξεριζωμού, όσα επέζησαν και έφτασαν στην Ελλάδα, κατέγραψαν τις ηρωϊκές μάχες που δόθηκαν στα βουνά του Αγιού-Τεπέ, Νεμπιέν-Νταγ, Τσοπού-Τερεσή, Δαγκλή, Ταφλάνκιοϊ, Τσιφλίκ-τεπεσί, Πεκλίκ, Εγριμπέλ, Τσατσούρ, Κιζ-καλεσί, Γαρταλίκ-τελεσί, Σάντας, Κιμισλί, Καράτερε, Γαλίανας κ.ά., για να προστατέψουν τα χιλιάδες γυναικόπαιδα που στήριζαν τις ελπίδες τους για την ζωή στη δική τους ηρωϊκή αυτοθυσία. (Μεταφορά πληροφορίας σε χάρτη)

Το «Αρκάδι» του Πόντου.

Η μάχη του Νεμπιέν-Νταγ στη νότια περιοχή της Πάφρας και κοντά στο χωριό Ότκαγια, εκεί όπου βρισκόταν το σπήλαιο Παπαδζάκ Πανάγιασι (σπήλαιο της Παναγιάς οφθαλμοθεραπεύτριας), αποτελεί μια από τις πιο αιματοβαμμένες σελίδες της άγνωστης ποντιακής ιστορίας.

Στο σπήλαιο αυτό «με ελάχιστους άνδρες είχαν οχυρωθεί οι οπλαρχηγοί Καραβασίλογλου Χατζη-Γιώργης με τους τρεις γιους του, ο Ταγκάλ Γιώργης με τους δυο του γιους, ο Δεληγιαννίολου Κωνσταντής, ο Ατές Κωνσταντής και ο Παπάζογλου, υπερασπίζοντας 600 γυναικόπαιδα από την τουρκική βαρβαρότητα. Προς τα τέλη του 1917 ολόκληρο τουρκικό σύνταγμα με ορεινά τηλεβόλα υπό την αρχηγία του χιλίαρχου της Πάφρας Μεμέτ Αλή δύο συνεχή μερόνυχτα βομβάρδιζε το σπήλαιο, ωστόσο οι ηρωϊκοί υπερασπιστές του, αφού εξαντλήθηκαν τα πυρομαχικά τους, αποφάσισαν να σκοτωθούν μόνοι τους παρά να παραδοθούν. Το τραγικό αποτέλεσμα ήταν να συλληφθούν τα γυναικόπαιδα, να ατιμασθούν οι γυναίκες ύστερα από χίλιες δυο ταπεινώσεις και εξευτελισμούς και μόνο 83 άτομα τελικά να κατορθώσουν να διαφύγουν προς την Κασταμονή». (152)

Οι Τούρκοι ιστορικοί για το αντάρτικο του Πόντου

Πολλοί Τούρκοι ιστορικοί, για να δικαιολογήσουν τα εγκλήματα των συμπατριωτών τους, διαστρεβλώνουν συνειδητά το κεφάλαιο της ιστορίας που αναφέρεται στην ίδρυση των ανταρτικών σωμάτων. Πιστεύουν ότι αποτελεί το κατ' εξοχήν όπλο τους στα διεθνή ανθρωπιστικά fora και στους διεθνείς οργανισμούς ανθρωπίνων δικαιωμάτων για να υπερασπιστούν τις μεθόδους εθνοκάθαρσης και τον αφανισμό ολόκληρων περιοχών από τους Νεοτούρκους και τους Κεμαλικούς. (67)

14. Η Δημοκρατία του Πόντου. (98+176+67+67)

Η αρχική ιδέα

Η πολιτική εξόντωσης των Ελλήνων από τις νεοτουρκικές κυβερνήσεις, στην πρώτη φάση με τα οικονομικά, εκπαιδευτικά, στρατιωτικά και θρησκευτικά μέτρα που παίρνουν εναντίον των χριστιανικών εθνοτήτων και με τα γενοκτονικά στη δεύτερη, σε αντιδιαστολή με τις δηλώσεις, για την αυτοδιάθεση των λαών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, του Προέδρου των Η.Π.Α. Wilson οδηγούν, κυρίως, τους Πόντιους της Διασποράς στη μεγάλη απόφαση να αγωνιστούν για τη δημιουργία αυτόνομης Ποντιακής Δημοκρατίας. (67)

Οι πρωτεργάτες

Πρωτεργάτες αυτής της ιστορικής απόφασης, από τους Έλληνες του εξωτερικού, είναι ο μεγαλέμπορος Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης από τη Μασσαλία, ο Βασίλειος Ιωαννίδης και ο Θεοφύλακτος Θεοφυλάκτου από το Βατούμ, ο Ιωάννης Πασαλίδης από το Σοχούμ, ο Λεωνίδας Ιασωνίδης και ο Φίλων Κτενίδης από το Κρασνοντάρ κι από τους Έλληνες του ιστορικού Πόντου οι δύο σεβάσμιες μορφές της εκκλησίας, ο μητροπολίτης Τραπεζούντας Χρύσανθος και ο μητροπολίτης Αμασειάς Γερμανός Καραβαγγέλης. (67)

Ο αγώνας

Στην Ευρώπη, ψυχή του αγώνα ήταν ο Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης, ο οποίος από τη Μασσαλία με διαδοχικά υπομνήματα ενημέρωνε τις συμμαχικές δυνάμεις για την τραγική κατάσταση που επικρατούσε στον Πόντο. Με δικά του έξοδα εκτύπωσε και κυκλοφόρησε χάρτη, που όριζε τα σύνορα της προτεινόμενης ποντιακής δημοκρατίας, σε σχήμα απλού ταχυδρομικού δελτίου (καρτ ποστάλ) πάνω στο οποίο ήταν γραμμένο στα γαλλικά το επαναστατικό μήνυμα: «Πολίτες

του Πόντου ξεσηκωθείτε! Θυμίστε στα φιλελεύθερα έθνη τα ύψιστα δικαιώματά σας για την ζωή και την ανεξαρτησία». Ο Κωνσταντινίδης στήριξε τις μεγάλες ελπίδες του στη Ρωσική Επανάσταση. Στις 21 Οκτωβρίου 1917 σε έκκλησή του προς τους Έλληνες του Ευξείνου Πόντου ανάμεσα στα άλλα έγραφε: «*Η Ρωσική Επανάσταση, μας έδειξεν όλην την αφιλοκέρδειαν, υπό της οποίας εμπνέεται και αναγεννεί εν υμίν την ελπίδα, εθνικού και ανεξαρτήτου βίου εν τω μέλλοντι...*». Το Α΄ Παγκόσμιο Παμποντιακό Συνέδριο, που οργανώθηκε στη Μασσαλία το Φεβρουάριο του 1918, ζήτησε επίσημα την υποστήριξη της Σοβιετικής Ρωσίας με τηλεγράφημα απευθυνόμενο στον Τρότσκι: "*Επιθυμία μας είναι να σχηματίσωμεν ανεξάρτητον Δημοκρατίαν από των ρωσικών συνόρων μέχρι και πέραν της Σινώπης μετά του εσωτερικού...*». (176)

Το τέλος της ελπίδας

Οι υποσχέσεις του άρθρου 89 της Συνθήκης των Σεβρών, τον Αύγουστο του 1920, για τον καθορισμό των συνόρων Τουρκίας-Αρμενίας θάφτηκαν μετά την ήττα των Αρμενίων και την αποδοχή, στις 3 Δεκεμβρίου του 1920, της Συνθήκης του Αλεξανδρόπολ.

Το πολιτικό όμως γεγονός που λειτούργησε ως ταφόπετρα του ποντιακού ζητήματος ήταν η κεμαλο-μπολσεβικική συνθήκη φιλίας και συνεργασίας που υπογράφηκε τον Μάρτιο του 1921. Ο αδύναμος Κεμάλ πασάς ενισχυμένος από τον Λένιν οικονομικά, στρατιωτικά και ηθικά, συνέχισε με θράσος το γενοκτονικό του έργο. Ταυτόχρονα εμφανίστηκε στη Συνδιάσκεψη του Λονδίνου με παράλογες απαιτήσεις, οι οποίες δεν απορρίφθηκαν από τις νικήτριες συμμαχικές Δυνάμεις. (98)

15. Ο μητροπολίτης Τραπεζούντος Χρύσανθος καταγγέλλει τους πρωταίτιους της εθνικής συμφοράς. (241)

Ο μητροπολίτης Τραπεζούντας Χρύσανθος, στο περισπούδαστο έργο του *Η Εκκλησία της Τραπεζούντος*, κλείνει την ιστορική του καταγραφή καταγγέλλοντας τους ηθικούς αυτουργούς της εθνικής συμφοράς του ποντιακού ελληνισμού: «*Υπό την ένοχον αδιαφορίαν της χριστιανικής Δύσεως εν έτει 1453 έπεσεν η Κωνσταντινούπολις και εν έτει 1461 η Τραπεζούς και κατεστράφη ολόκληρος ακμαίος πολιτισμός.*

Τη ενόχω συνεργία δύο μεγάλων χριστιανικών Δυνάμεων της Δύσεως, της Γερμανίας και της Αυστρίας κατά τα έτη 1914-1918, εσφάγη υπό των Νεοτούρκων ολόκληρον έθνος το Αρμενικόν και εκατοντάδες χιλιάδων Ελλήνων βιαίως απεσπάρθησαν από των εστιών αυτών και απέθανον εν τη εξορία.

Τη ενόχω συνεργία των συμμάχων χριστιανικών Δυνάμεων της Δύσεως κατά τα έτη 1919-1922 το εθνικόν κίνημα των Τούρκων του Μουσταφά Κεμάλ πασά συνεπλήρωσε το έργον των Νεοτούρκων και κατά εκατοντάδας απηγχονίζοντο Έλληνες κληρικοί και πρόκριτοι του Πόντου, εν οίς και ο αντιπρόσωπος της μητροπόλεως Τραπεζούντος αείμνηστος Ματθαίος Κωφίδης, ενώ χιλιάδες άλλαι στρατευσίμων νέων κατεδικάζοντο εις τον δια της πείνης θάνατον εν τη εξορία. Και επήλθε κατά Αύγουστον του 1922 η Μικρασιατική καταστροφή και επηκολούθησεν εν έτει 1923 η ανταλλαγή των πληθυσμών και η εντεύθεν ερήμωσις Πόντου, Μικράς Ασίας και Θράκης και η καταστροφή ολοκλήρου χριστιανικού πολιτισμού. Και εσβέσθη η Εκκλησία Τραπεζούντος και κληρονομία ημών μετεστράφη αλλοτρίοις, οι οίκοι ημών ξένοις. Οδοί Τραπεζούντος πενθούσι παρά το μη είναι ερχομένους εν εορτή· πάσαι αι πύλαι αυτής ηφανισμέναι, οι ιερείς αυτής αναστενάζουσι, και αυτή πικραινομένη εν εαυτή... Οι παραπορευόμενοι οδόν, επιστρέψατε και ίδετε ει έστιν άλγος κατά το άλγος μου, ο εγεννήθη».

16. Ο ελληνισμός της Ρωσίας.

Σ' όλη τη διάρκεια της τουρκοκρατίας η Μαύρη Θάλασσα, ο Καύκασος, η Γεωργία, η νότια Ρωσία, η μεσημβρινή Ρωσία και οι παραδουνάβιες ηγεμονίες αποτέλεσαν το καταφύγιο των Ελληνοποντίων.

- 1461 Η πρώτη μαζική μετακίνηση έγινε μετά το πάρσιμο της Τραπεζούντας, όταν χιλιάδες Πόντιοι κατέφυγαν στις περιοχές του Καυκάσου, του Αντικαυκάσου και της μεσημβρινής Ρωσίας.
- Στα χρόνια της Αικατερίνης της Μεγάλης πολλοί Πόντιοι πήγαν και εγκαταστάθηκαν στη Νότια Ρωσία.
- Το 1763, οκτακόσιες οικογένειες αρχιμεταλλουργών εγκαταστάθηκαν στη Γεωργία, ύστερα από πρόσκληση του βασιλιά Ηρακλή Β'.
- Μαζικές μετοικεσίες έχουμε και το 1804 εξαιτίας των Ντερεμπέδων.
- Η ελληνική επανάσταση και λίγο αργότερα ο Α' ρωσοτουρκικός πόλεμος του 1828-29 προκάλεσαν νέο κύμα εγκατάλειψης των πατρογονικών εδαφών. Πάνω

από 90.000 Πόντιοι, που απροκάλυπτα τάχθηκαν με το μέρος των Ρώσων, αναγκάστηκαν ν' αποχωρήσουν μαζί τους για να γλιτώσουν. Οι περισσότεροι πήγαν στην Τσάλκα, τη μεσημβρινή και τη νότια Ρωσία.

- Ο Κριμαϊκός πόλεμος του 1853-56, η αποκάλυψη των Κρυπτοχριστιανών και η ανανεωμένη συμπάθεια των Ποντίων προς τους Ρώσους, έγιναν αιτία νέων αναγκαστικών μετακινήσεων.
- Η μαζικότερη μετοικεσία ποντιακών πληθυσμών στις ρωσικές περιοχές έγινε αμέσως μετά τον Β' Ρωσοτουρκικό Πόλεμο του 1876, κατά την οποία υπολογίζεται ότι πάνω από 100.000 έφυγαν από τις πατρίδες τους.
- Η τελευταία πάντως δραματικότερη έξοδος πραγματοποιήθηκε το 1918, όταν οι ποντιακοί πληθυσμοί, του ανατολικού κυρίως Πόντου, αναγκάστηκαν ν' ακολουθήσουν τα ρωσικά στρατεύματα που αποχωρούσαν, φοβούμενοι τις σφαγές και τις άλλες δραματικές συνέπειες.

(μεταφορά πληροφορίας σε χρονολογικό άξονα)

17. Η Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου. (178)

Ο όρος γενοκτονία, προέρχεται από την νομική επιστήμη. Πριν από το 1944-48 δεν υπήρχε στο λεξικό καμμιάς χώρας. Ο όρος δημιουργήθηκε για να περιγράψει το Ολοκαύτωμα των Εβραίων, ωστόσο ο όρος χρησιμοποιείται και για ανάλογα εγκλήματα που χρονολογούνται προγενέστερα του 1948.

Σύμφωνα με την 9.12.1948 Σύμβαση του ΟΗΕ, η οποία κυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν.δ. 3091/1954 προβλέπει ότι γενοκτονία είναι:

- α) ο φόνος των μελών μιας εθνικής, εθνολογικής, φυλετικής ή θρησκευτικής ομάδας,
- β) η σοβαρή βλάβη της σωματικής ή διανοητικής ακεραιότητας τους
- γ) η από πρόθεση υποβολή της ομάδας σε συνθήκες διαβίωσης οι οποίες μπορούν να επιφέρουν την πλήρη ή μερική σωματική καταστροφή της,
- δ) η λήψη μέτρων που αποβλέπουν στην παρεμπόδιση των γεννήσεων στους κόλπους αυτής της ομάδας και ε) η αναγκαστική μεταφορά παιδιών μιας τέτοιας ομάδας σε άλλη, όταν και μόνο όταν οι πράξεις αυτές έχουν ως πρόθεση την μερική ή ολική καταστροφή της ομάδας αυτής.

ΜΠΟΡΟΥΜΕ ΝΑ ΕΧΟΥΜΕ ΕΓΓΡΑΦΑ Η ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΑΝΑ ΤΕΚΜΗΡΙΟ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑΣ;

Το τέλος της ιστορίας του Πόντου επήλθε βίαια με την απάνθρωπη αναγκαστική ανταλλαγή των πληθυσμών, με τη συνθήκη της Λωζάννης του 1923. Οι Νεότουρκοι και οι Κεμαλικοί, αφού είδαν ότι οι διάφορες μορφές βίας δεν αρκούσαν, για να επιτύχουν τον εκτουρκισμό των χριστιανικών μειονοτήτων, αποφάσισαν, με την ανοχή της Γερμανίας και της Αυστροουγγαρίας, να προχωρήσουν στον αφανισμό των ποντίων Ελλήνων.

Από τους 697.000 Πόντιους που ζούσαν το 1913 στον Πόντο, πάνω από 350.000, δηλαδή περισσότεροι από το 50%, βρήκαν οικτρό θάνατο ως το 1923, με βάση τα επίσημα ντοκουμέντα Νεοτούρκων και Κεμαλικών, στις πόλεις και τα χωριά, στις χαράδρες και τα βουνά, στις εξορίες και τις φυλακές, στα τάγματα εργασίας, τα "αμελέ ταμπουρού", που ήταν τάγματα θανάτου.

18. Το διαρκές έγκλημα της Τουρκίας. (143)

Η γενοκτόνος ενοχή της Τουρκίας είναι τεκμηριωμένη. Ωστόσο, δεν απολογήθηκε μέχρι σήμερα για τις πράξεις της, χάρη στη δική μας ανοχή και τη συγκάλυψη των εγκλημάτων από τις Μεγάλες Δυνάμεις κυρίως για πολιτικοοικονομικούς λόγους. Η Τουρκία εκδικείται τη δική μας ολιγωρία και συνεχίζει να διαπράττει γενοκτονίες εις βάρος των εθνοτήτων του μικρασιατικού χώρου.

Ξεκίνησε, όπως είναι γνωστό, το 1915 με τους Αρμενίους. Μετά συνέχισε με τους Έλληνες του Πόντου. Στην κεμαλική περίοδο εξαφάνισε όλες σχεδόν τις μικρές χριστιανικές και μουσουλμανικές εθνότητες που δεν εκτουρκίζονταν, όπως τους Άραβες, τους Κιρκάσιους, τους Τσερκέζους, τους Λαζούς, τους Κιζιλπάσηδες, τους Γεζίτες, τους Αλεβήδες, τους Σύρους χριστιανούς, τους Γεωργιανούς κ.ά. Το 1974 τους Έλληνες της Κύπρου και σήμερα τους Κούρδους, που ζητούν στοιχειώδη ανθρώπινα και εθνικά δικαιώματα. Αύριο δεν ξέρουμε ποιον· κι αυτό, γιατί μέχρι σήμερα δεν κλήθηκε από κανένα Διεθνή Οργανισμό ν' απολογηθεί για τα εγκλήματά της.

19. Η Συνθήκη της Λωζάννης. (82)

Το 1923 είναι σηματοδομένο με τη μοιραία, αναγκαστική ανταλλαγή των πληθυσμών της συνθήκης της Λωζάννης, που εξευτέλισε την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, αφού χρησιμοποίησε τον άνθρωπο και από τις δύο μεριές ως ανταλλάξιμο αντικείμενο.

Στην ιστορία είναι το μοναδικό παράδειγμα υποχρεωτικού ολοκληρωτικού ξεριζωμού ενός λαού από τη γενέθλια γη σε μια άλλη.

Ό,τι ελληνικό είχε απομείνει στον Πόντο σύρθηκε καταματωμένο και κατακουρελιασμένο, με τη ράχη διπλωμένη στα δύο, κάτω από τους λερωμένους εκείνους προσφυγικούς μπόγους που έκλειναν μέσα τους τριάντα αιώνων ελληνικό μικρασιατικό πολιτισμό.

20. Η προσφυγιά

Ακρίτες στη Μαύρη Θάλασσα - Ακρίτες και στην Ελλάδα.

(121)

Οι Πόντιοι, και γενικά όλοι οι πρόσφυγες, κυνηγημένοι και αδικημένοι τα πρώτα χρόνια, μπόρεσαν με την προκοπή τους και την τιμιότητά τους να γιατρέψουν τις πληγές της προσφυγιάς. Στις νέες πατρίδες τους διαφύλαξαν τη συνοχή τους, τη γλώσσα, τα τραγούδια, τις παραδόσεις, τη μουσική, τους χορούς, τον λαϊκό γενικά πολιτισμό τους. Εγκατεστημένοι κυρίως στις ακριτικές περιοχές, συνεχίζουν και σήμερα να είναι Ακρίτες, εργατικοί, τίμιοι, προοδευτικοί. Αργοναύτες κατά τον Οδ. Λαμψίδα, που ξεκίνησαν για το χρυσόμαλλο δέρας, παρέμειναν ύστερα από το 1923 σιωπηλοί, σκεπασμένοι κάτω από τη γη για την οποία πρόσφεραν την ζωή τους.

Τη δικαιοσύνη γι' αυτούς επικαλείται και αποζητά ο εθνικός μας ποιητής Γ. Σεφέρης, γέννημα και αυτός της μικρασιατικής γης:

Ήτανε καλά παιδιά οι σύντροφοι, δεν φώναζαν
ούτε από τον κάματο ούτε από τη δίψα ούτε από την παγωνιά,
είχανε το φέρσιμο των δέντρων και των κυμάτων
που δέχονται τον άνεμο και τη βροχή
δέχονται τη νύχτα και τον ήλιο
χωρίς ν' αλλάζουν μέσα στην αλλαγή.
Ήτανε καλά παιδιά, μέρες ολόκληρες
ίδρωναν στο κουπί με χαμηλωμένα μάτια
ανασαίνοντας με ρυθμό
και το αίμα τους κοκκίνιζε ένα δέρμα υποταγμένο.

.....

Μα δεν τελείωναν τα ταξίδια.

Οι ψυχές τους έγιναν ένα με τα κουπιά και τους σκαρμούς
με το σοβαρό πρόσωπο της πλώρης
με τ' αυλάκι του τιμονιού
με το νερό που έσπαζε τη μορφή τους,
οι σύντροφοι τέλειωσαν με τη σειρά,
με χαμηλωμένα μάτια. Τα κουπιά τους
δείχνουν το μέρος που κοιμούνται στ' ακρογιάλι.

Κανείς δεν τους θυμάται. Δικαιοσύνη.

Γ. Σεφέρης, *Αργοναύται*.

21. Η εθνολογική κατάσταση στον Πόντο πριν τους Έλληνες. (150)

Εθνολογικά, ο Πόντος ευτύχησε να κατοικείται στην πρώιμη εποχή από ένα μωσαϊκό λαών. Χιλιάδες χρόνια πριν φτάσουν οι Έλληνες σ' αυτόν τον γεωγραφικό χώρο, κατοικούσαν, σύμφωνα με τις πηγές, οι Ασοί ή Ασαίοι, οι Σάονες, οι Φθειροφάγοι, οι Επτακωμήτες, οι Ηνίοχοι, οι Αλβανοί, οι Σίνδες, οι Σάσπειρες, οι Βέχειροι, οι Βυζήρες, οι Κίσσιοι, οι Παφλαγόνες και οι Αλιζώνες, για τους οποίους κάνει μνεία ο Όμηρος, οι Αμαζώνες, οι Λευκοσύροι ή Σύριοι, οι Τιβαρηνοί, οι Μαριανδυνοί, οι Χάλυβες, οι Μοσσύνοικοι, οι Μόσχοι, οι Δρίλες, οι Μάκρωνες ή Μακροκέφαλοι, οι Σκυθνοί, οι Καπαδόκες, οι Καύκωνες, οι Χαλδαίοι, οι Σάννοι, οι Κερκίτες, οι Τάοχοι, οι Φασιανοί, οι Κόλχοι και άλλες μικρές φυλές, οι οποίες υπακούοντας στους νόμους της εποχής εκείνης έζησαν σύμφωνα με το δίκαιο του ισχυροτέρου. Ο Ηρόδοτος, ο Ξενοφώντας, ο Στράβωνας και πολλοί άλλοι αρχαίοι συγγραφείς κάνουν στα έργα τους συχνά αναφορές στη ζωή και τις συνήθειες των λαών του Πόντου.

22. Λαοί και φυλές του Πόντου τον 19ο αιώνα. (πίνακας)

Θρησκευτική Διαίρεσις	Γλωσσική Διαίρεσις	Εθνολογική Διαίρεσις
470.000 Μωαμεθανοί	390.000 Τουρκόφωνοι	330.000 Έλληνες
190.000 Έλληνες χριστιανοί	230.000 Ελληνόφωνοι	152.000 Οθωμανοί
40.000 Αρμένιοι Γρηγοριανοί	50.000 Αρμένιοι	50.000 Αρμένιοι
2.000 Αρμένιοι Καθολικοί Διαμαρτ.	47.000 Κιρκάσιοι	30.000 Τσεπνίδες
1.000 Ευρωπαίοι διάφοροι	32.000 Λαζοί Αβαζάδες	50.000 Λαζ. Αβαζ.
47.000 Κιρκάσιοι	1.000 Ευρωπαίοι	47.000 Κιρκάσιοι
		30.000 Τζανίκιδες
		21.000 Κιουρ. Πέρσες
		40.000 Τουρκμανίδες
750.000	750.000	750.000 ²

23. Λαοί και φυλές του Πόντου τον 20ό αιώνα.

Βλέπε στο άλλο αρχείο.

---

². Α.Υ.Ε., Κ.Υ., 1876, Στατιστική Νομαρχίας Τραπεζούντος.

24. Στατιστική των κατά Πόντον ελληνικών χωρών.

"ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΠΟΝΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ 1911							
A/a	Περιοχές	Κοινότητες	Σχολεία	Εκκλησία καθολικά	Εκκλησία ιδιωτικά	Μοναστήρια	Πληθυσμός
1	Αργυρούπολις μεθ' όλων των περιφ.	143	142	143	311	7	63.110
2	Ροδόπολις (Μάτζκας)	63	58	63	213	7	30.200
3	Τραπεζούς	103	104	103	181	2	50.380
4	Κερασούς και Πουλαντζάκης	77	70	77	59	2	47.300
5	Τρίπολις	43	30	40	11	0	17.200
6	Ορδού (Κοτύωρα)	107	100	103	80	1	39.800
7	Καραχισσάρ Σεπίν (Κολωνία)	78	60	77	93	1	31.200
8	Γιαηλά γιουζού	23	15	20	10	0	9.200
9	Μελάνθια	30	20	30	17	0	12.000
10	Ρεσσατιγιέ και Πουρούκ	27	27	27	0	1	10.800
11	Σεβαστείας Σουσεχρή	43	35	43	19	0	17.200
12	Κοϊλασσάρ	11	4	5	0	0	3.300
13	Ευδοκιάς (Τοκάτι)	27	20	26	3	1	10.800
14	Ερπαά	63	63	63	11	0	30.000
15	Νιζάρ (Νεοκαισάρεια)	57	50	55	0	0	24.100
16	Φάτσα (Βαδισάνη)	18	18	18	9	0	7.200
17	Οινόη	19	15	19	4	0	7.600
18	Σαμψούς μεθ' όλην την περιφ.	383	370	383	511	3	186.000
11	Σινόπη	7	5	7	13	0	6.800
12	Ινέπολις	8	3	5	0	1	4.600
13	Παρθένιον μέχρι Χιλής	<u>20</u>	<u>20</u>	<u>20</u>	<u>15</u>	<u>0</u>	<u>11.360</u>
		1.549	1.229	1.327	1.560	26	620.350
	Οι από τεσσαρακονταετίας και εντεύθεν εις Ρωσίαν μεταναστεύσαντες						<u>416.190</u>
						Σύνολον	1.036.540 ³

³. Σιανλόγλου Ι., Από την τραγωδίαν του Πόντου, Θεσσαλονίκη (1923), σ. 44.

25. Τα μοναστήρια του Πόντου. (221)

Τραγική ήταν και η τύχη των σταυροπηγιακών μονών του Πόντου. Από το καταστροφικό μίσος των Νεοτούρκων και τον τυφλό ισλαμικό φανατισμό δε γλύτωσαν ούτε τα μοναστήρια του, τα οποία επί αιώνες είχαν σεβαστεί οι σουλτάνοι και οι κατά τόπους ντερεμπέηδες και πασάδες, παραχωρώντας, κατά διαστήματα, σε πολλά από αυτά υλικά αλλά και θρησκευτικά προνόμια.

Οι μονές που ανέκαθεν υπήρξαν άσυλο των καταδιωγμένων χριστιανών υφίστανται απερίγραπτες επιθέσεις εκ μέρους των Τούρκων τσετέδων, οι οποίοι όχι μόνο τις λεηλατούν και τις καταστρέφουν αλλά προβαίνουν, μέσα στους ιερούς χώρους, σε κτηνωδίες και απάνθρωπες βιαιοπραγίες, τις οποίες καταγράφει λεπτομερώς, με αίσθημα οδύνης, ο μητροπολίτης Ροδοπόλεως Κύριλλος:

«Φρίττει ο νους του ανθρώπου, έγραψεν υπό ημερομ. 12 Νοεμβρίου 1918 ο μητροπολίτης Ροδοπόλεως Κύριλλος, διά τας διαπραχθείσας φρικαλεότητας και τον αριθμόν των θυμάτων, ανερχομένων εις 487 ψυχάς, αίτινες εύρον οικτρών θάνατον εν τοις όρεσι, τοις σπηλαίοις και ταις οπαίς της γης, όπου εκρύβησαν ίνα αποφύγωσι την δολοφόνον μάχαιραν των σφαγέων. Μεταξύ των δολοφονηθέντων τούτων θυμάτων κατατάσσονται άλλαι 14 νεάνιδες κόραι, αίτινες φεύγουσαι τον βαρύν πέλεκυν του δημίου, κατέφυγον, ως εις άσυλον θρησκευτικόν, εις την διαληφθείσαν ιεράν μονήν του Βαζελώνος, οπόθεν οι τύραννοι ούτοι, αφού απήγαγον τους φιλησύχους πατέρας της Μονής αιχμαλώτους, προέβησαν ούτοι εις κορεσμόν των σωματικών αυτών ηδονών, βία ατιμάσαντες τας παρθένους ταύτας, ων τελευταίον αφού απέκοψαν τους μαστούς και τας κεφαλάς, αφήκαν τα πτώματα και αφήλθον».

26. Ο πολιτισμός του Πόντου. (179)

Με την εμπορική και οικονομική άνθιση συμβάδιζε, επίσης, η πνευματική και καλλιτεχνική αναδημιουργία. Αξιόλογοι επιστήμονες ειδικεύονταν σε διάφορα πανεπιστήμια της Ευρώπης, για να μπορέσουν να μεταδώσουν μετά στις πατρίδες τους τις νέες επιστημονικές και παιδαγωγικές μεθόδους διδασκαλίας.

Το Φροντιστήριο της Τραπεζούντας, το οποίο ίδρυσε στα 1682 ο μεγάλος Τραπεζούντιος δάσκαλος του Γένους Σεβαστός Κυμινήτης και παρά τις πάμπολλες δυσκολίες λειτούργησε ως το 1922, έπαιξε σπουδαίο ρόλο στην

πνευματική και ηθική ανάπλαση των ελληνοποντίων και στην ανάπτυξη της εθνικής τους συνείδησης.

Ο 20ός αιώνας βρίσκει τον ελληνισμό του Πόντου να έχει θεαματικό προβάδισμα συγκριτικά με τις άλλες εθνότητες της ευρύτερης περιοχής στον οικονομικό και πνευματικό τομέα. Το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα, όπως αναφέρει ο Antony Bryer (*ποιος είναι;*), τα ελληνόπουλα φοιτούσαν σε δικά τους σχολεία στα οποία διδάσκονταν την ελληνική Ιστορία, αρχίζοντας πάντα τα μαθήματα από την αργοναυτική εκστρατεία και τους Μύριους του Ξενοφώντα. Το ελληνικό τυπογραφείο, που στήθηκε το 1880 στην Τραπεζούντα, συνέβαλε κι αυτό, μέσα από τις εκδόσεις βιβλίων, περιοδικών, εφημερίδων και φυλλαδίων, στο αναφαίρετο δικαίωμα κάθε ανθρώπου να αγωνίζεται και να διεκδικεί την εθνική του ταυτότητα και μνήμη.

27. Ποντιακή διασπορά.

Χαραλαμπίδης Μ., *Εθνικά ζητήματα*, σ. 61-62.

28. Η οικονομία του Πόντου. (227)

Οι τράπεζες

Μετά το 1883 τέσσερις μεγάλοι ελληνικοί τραπεζικοί και εμπορικοί οίκοι της Τραπεζούντας έλεγχαν μαζί με το υποκατάστημα της Τράπεζας Αθηνών σχεδόν όλη την οικονομία του ανατολικού Πόντου. Μονάχα η πέμπτη τράπεζα της πόλης ήταν υποκατάστημα της Οθωμανικής Τράπεζας, στην οποία επίσης είχαν μετοχές πολλοί Έλληνες και Αρμένιοι.

Οι εκπρόσωποι του επιχειρηματικού κόσμου πρόσφεραν, γενναιόδωρα, σεβαστά ποσά από τα κέρδη τους υπέρ της κοινότητας και της επαρχίας Τραπεζούντας και κυρίως υπέρ των θρησκευτικών, εκπαιδευτικών και φιλανθρωπικών ιδρυμάτων.

Η οικονομία των άλλων σημαντικών πόλεων

Ανάλογη ήταν η οικονομική κίνηση των Ελλήνων και στις πόλεις Αμισό και Κερασούντα. Από το μεγάλο εμπορικό λιμάνι της Αμισού εξάγονταν μεγάλες ποσότητες εξαιρετικού καπνού καθώς επίσης σιτάρι, βαμβάκι, μετάξι, λινάρι, καννάβι, δέρματα και άλλα εγχώρια προϊόντα. Το 1896 στην Αμισό από τις 214 επιχειρήσεις της πόλης οι 156 ανήκαν στους Έλληνες.

Οι Πόντιοι επιχειρηματίες στην Ευρώπη

Στην Κερασούντα οι εφοπλιστικοί και εμπορικοί οίκοι των Κωνσταντινίδη, Κακουλίδη, Σούρμελη και Πισσάνη καταξιώθηκαν όχι μόνο στα μεγάλα εμπορικά κέντρα του Ευξείνου Πόντου, αλλά και σ' όλη την Ευρώπη. Ο Κ. Κωνσταντινίδης, γιος του ισόβιου δημάρχου Κερασούντας καπετάν Γιώργη, μετέφερε την έδρα του στη Μασσαλία της Γαλλίας. Εκεί, παράλληλα με τις εμπορικές του δραστηριότητες, αγωνίστηκε την περίοδο 1918-1922 και για τη δημιουργία ανεξάρτητου ποντιακού κράτους. Ο Όμηρος Πισσάνης, που είχε την έδρα του στο Αμβούργο, διέθεσε τεράστια περιουσία για εθνικοκοινωνικά και φιλανθρωπικά έργα. Στο Αμβούργο διατηρείται ακόμη το Οικοτροφείο που έχτισε για τους Έλληνες συμπατριώτες του, φοιτητές και ερευνητές.

29. Το Ποντιακό Ζήτημα σήμερα. Χαραλαμπίδης Μ., Εθνικά Ζητήματα, σ. 70

30. Τα τάγματα εργασίας (αμελέ ταμπορού). (318)

Στις 21 Ιουλίου 1914 κήρυξαν γενική επιστράτευση όλων των εθνοτήτων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και από 19 ως 45 χρονών κλήθηκαν όλοι υπό τα όπλα. Όσοι δεν παρουσιάζονταν μέσα σε έντεκα μέρες κρίνονταν λιποτάκτες και καταδικάζονταν σε θάνατο. Η διαταγή τοιχοκολλήθηκε σ' όλα τα τζαμιά, τις εκκλησίες, τα καφενεία, και γενικά σ' όλα τα δημόσια κτίρια και έχοντας τη νομική της κάλυψη άρχισαν να εξοντώνουν όσους είχαν συμπεριλάβει στους μαύρους πίνακες με την κατηγορία της λιποταξίας.

Οι Νεότουρκοι φοβούμενοι τη δημιουργία χριστιανικών ομάδων στο στράτευμα δεν ενσωμάτωναν στις μάχιμες μονάδες στρατού, εκτός από τους κληρωτούς, τους Έλληνες που είχαν κληθεί στα όπλα αλλά τους κατέτασσαν σε διάφορες βοηθητικές υπηρεσίες και, κυρίως, στα τάγματα εργασίας, τα οποία εξαιτίας του μακάβριου έργου τους μετονομάστηκαν σε "τάγματα θανάτου".

Τραγικές συνθήκες περίμεναν τους Έλληνες του Πόντου, γράφει ο Γ. Βαλαβάνης, ένας τραγικός μάρτυρας της εποχής εκείνης, στα αμελέ ταμπορού του Πακίη Ματέν, του Οσμανιέ (Άργανα μαντέν), Δερμούλ, τα οποία δικαίως επονομάσθηκαν από τους χριστιανούς, τάγματα θανάτου:

«Οι δυστυχείς χριστιανοί, πάσης τάξεως, στρατολογούμενοι εστέλλοντο εις τας ως άνω περιφερείας δια να εργασθούν υπό την επίβλεψιν κτηνωδών τσαούσηδων, επί

18 ώρας το ημερονύκτιον, δια να θραύουν λίθους προωρισμένους δια την οδοποιίαν ευρείας λεωφόρου μέχρι των συριακών συνόρων.

Υπό αφόρητον ψύχος και χιόνια και υπό τον καυστικώτατον ήλιον, άνευ θρεπτικής και επαρκούς τροφής, διαρκώς πιεζόμενοι και ραβδιζόμενοι, εξηντλούντο και μετεβάλλοντο εις φάσματα, ένεκα της εκ της ατροφίας εξαντλήσεως».

Από έκθεση του υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας διαπιστώνονται οι ίδιες τραγικές συνθήκες για τους Έλληνες που υπηρετούσαν στον τουρκικό στρατό: *«Εις τοιαύτας στερήσεις και κακουχίας υποβάλλονται οι εν τω τουρκικώ στρατώ χριστιανοί και τοσοούτον οικτρά είναι η θέσις των, κατ' ουδέν διαφερούσης της των κακούργων, των εις καταναγκαστικά έργα καταδικαζομένων", ή "...Φρικώδης η κατάστασις των χριστιανών στρατιωτών. Κινδυνεύουσιν να αποθάνωσιν εκ πείνης. Δι' έλλειψιν δήθεν εμπιστοσύνης εις τους χριστιανούς διατάχθη ο σχηματισμός των εργατικών ταγμάτων προς κατασκευήν οδών... Κατά χιλιάδας αποθνήσκουσι προσβαλλόμενοι υπό ασθeneιών, πυρετών, εξανθηματικού τύφου, χολέρας».*

31. Οι εκτοπισμοί του Πόντου. (124)

Ο εκτοπισμός γινόταν συνήθως χειμώνα και με δυσμενείς καιρικές συνθήκες και στους εκτοπιζόμενους απαγορευόταν να μεταφέρουν τρόφιμα, ρούχα ή στρώματα. Ενώ η πομπή ξεκινούσε με άγνωστο προορισμό, στα ελληνικά σπίτια εισέβαλαν Τούρκοι των γειτονικών περιοχών που, καθώς φαίνεται, δεν διέτρεχαν ανάλογο κίνδυνο από το στόλο.

Οι κάτοικοι της Ματσούκας διατάχθηκαν, τον Απρίλιο του 1916, να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και απελάθηκαν μέσω των Ποντικών Άλπεων, στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας, κυρίως στα οροπέδια του Ερζερούμ. Αφάνταστες και απερίγραπτες είναι οι ταλαιπωρίες που πέρασαν τις χειμωνιάτικες, ακόμη, για την περιοχή μέρες και νύχτες της πορείας τους. Η πείνα και οι αρρώστιες ήταν το τελειωτικό χτύπημα κατά των Ελλήνων. Ο λευκός θάνατος αποδεκάτιζε τους εξορίστους. Μυστικά διατάγματα και διαταγές έθεταν εκτός νόμου και ζωής τους χριστιανούς.

Ο Γιώργος Λαπαρίδης, που επέζησε από τις κακουχίες της εξορίας στο Ερζερούμ, περιγράφει με ιδιαίτερα τραγικό, αλλά συνάμα λακωνικό τρόπο, το προσωπικό του μαρτύριο καθώς και των συγχωριανών του:

«Έτον ζ' σα 1916 τση χρονίας. Οι Ρουσάντ' επαίραν την Ζάβεραν και εμάς τσ' αγούρ'ς οι Τουρκάντ' εποίκαν εμάς εξορίαν σ' σο Ερζερούμ. Χειμωγκός καιρός, μέσασμαν Καλανταρί και κρύος πάγος. Τα λιθάρια κατέσπαναν ας σο

πάγον και εμείς άχαροι επορπάναμεν ζυπόλ'τοι και μισοφορεμέν'. Οποιος εφόρνεν τσιαρούγια έτον καλότυχος. Και σίτια επορπάναμε οι τσιανταρμάδες εντούναν με τα κοντάκια του τυφεκί και ερούζ'νανε μας απέσ' σο ποτάμ', ς' σον Κάνιν, και εβρέχουμες καλά καλά. Εγίνουμες λουλούτσ ας σο νερόν. Και επεκεί εβγάλλ'νανέ μας ας σο ποτάμ' και εποπράτ'ναμε. Τα βρεγμένα τα λάματα εμούν επάγωναν απάν'εμούν και εποίναν' «κρατς-κρουτς» τα κροσταλίδια και τα παγούρια.

Πόσ' νομάτ' επέμ'ναν ς' σα στράτας, πόσ' νομάτ' έπαθαν ας σο κρύον, πόσ' νομάτ' επέθαναν ας σο λιμόν, είνας θεός εξέρ!

Τα ταπούρ' εμούν δηλ. η ομάδα εμούν έτον 120 νομάτ' ας ση Ζάβεραν και 45 νομάτ' εκλώσταμ οπίσ'..».

32. Το Ζάλογγο του Πόντου. (163)

«...Την 15ην Απριλίου οι κάτοικοι των 16 χωρίων της περιοχής Βαζελώνος, περιφερείας Τραπεζούντος, άπαντες Έλληνες, λαβόντες διαταγήν των τουρκικών στρατιωτικών αρχών να φύγωσιν εις το εσωτερικόν της Αργυρουπόλεως και φοβηθέντες μη έμελλον καθ' οδόν να σφαγώσιν, καθ' ον τρόπον είδον σφαγέντας τους Αρμενίους, εγκατέλειπον τας κατοικίας των και εισήλθον εις τα δάση, ελπίζοντες να σωθώσι εκ ταχείας τινός προελάσεως του ρωσικού στρατού. Εκ τούτων, εις 6.000 ανερχομένων, 650 κατέφυγον εις την μονήν Βαζελώνος, εις ην προϋπήρχον και άλλοι 1.500 εκ Τραπεζούντος πρόσφυγες, 1.200 εισήλθον εις εν μέγα σπήλαιον του χωρίου "Κουνάκα" και οι λοιποί διεσκορπίσθησαν εις τα ανά δάση σπήλαια και τας διαφόρους κρύπτας. Άπασαι αι οικίαι των χωρίων τούτων ελεηλατήθησαν και αι περιουσίαι διηρπάγησαν υπό του τουρκικού στρατού. Οι εν τω σπηλαίω της Κουνάκας κρυβέντες, αναγκασθέντες εκ της πείνης, μετά συνθηκολόγησιν, παρεδόθησαν. Εκ τούτων 26 γυναίκες και νεάνιδες ίνα αποφύγωσιν την ατίμωσιν έρριψαν εαυτάς εις τινα ποταμόν κείμενον παρά το χωρίον Γέφυρα και παρά τας προσπαθείας των άλλων, προς σωτηρίαν των, επνίγησαν...». *Από πού προέρχεται το απόσπασμα;*

33. Η «Αλά Τούρκα Γενοκτονία». (299)

Η φύση και η μέθοδος της γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου από τους Νεοτούρκους και τους Κεμαλικούς, κατά τον Π. Ενεπεκίδη, ενώ παρουσιάζει πολλά κοινά χαρακτηριστικά με τη γενοκτονία των Εβραίων από τους Γερμανούς, διαφοροποιείται σε δυο βασικά σημεία. "Είναι μια γενοκτονία πολύ αλά τούρκα. Δεν έχει καμιά ιδεολογική ή κοσμοθεωρητική ή ψευδοεπιστημονική θεμελίωση περί Herenmensen, ή Rasse, περί γενετικής και ευγενικής και αρίας ή σημιτικής φυλής. Όποιος διάβασε το *Mein Kampf* του

Hitler ή το *Blut und Boden* του αρχιφιλοσόφου του Rosenberg εγνώριζε τι περίμενε τους Εβραίους αν οι εθνικοσοσιαλιστές θα ήρχοντο στην εξουσία, όπως και ήρθαν. Όταν ο Goebbels κραύγαζε στην Sperrhalle του Βερολίνου τη ρητορική φράση: *Ist der Jude auch ein Lebewesen* (μα είναι και ο Εβραίος ένα ένυλο ον;) και απαντούσε μέσα στους καγχασμούς ενός παραληρούντος κοινού: *Jawohl!* είναι, και ο Εβραίος ένα ένυλο ον, όπως ο κοριός, γι' αυτό και πρέπει να καταστεί αβλαβής για το έθνος μας, γνώριζαν όλοι τι τους επερίμενε τους Εβραίους της Γερμανίας, της Ευρώπης, όλου του κόσμου.

Η γενοκτονία αλά τούρκα είναι βουβή, πονηρή, ανατολίτικη, δεν έχει θεωρητικά background, αλλά μάλλον πρακτικά, πλιατσικολογικά. Οι καλούμενες εκτοπίσεις, εξορίες των κατοίκων ολόκληρων χωριών οι εξοντωτικές εκείνες οδοιπορίες μέσα στο χιόνι των γυναικόπαιδων και των γερόντων - οι άνδρες βρίσκονται ήδη στα τάγματα εργασίας ή στον στρατό - δεν οδηγούν φυσικά σε κανένα Auschwitz, με τους διαβολικά οργανωμένους μηχανισμούς της φυσικής εξόντωσης του ανθρώπου - όχι! ήταν όμως ένα Auschwitz εν ροή, οι άνθρωποι πέθαιναν καθ' οδόν, δεν περπατούσαν για να φτάσουν κάπου, όχι, περπατούσαν για να πεθάνουν από τις κακουχίες, την αγωνιά, την πείνα, τον εξευτελισμό του ανθρώπινου.

Αυτό ήταν το διαβολικό σύστημα, πονηρά οργανωμένο. Δεν υπήρχε στο τέρμα κανένα Auschwitz γιατί για τους περισσότερους δεν υπήρχε τέρμα. Το ταξίδι προς τον θάνατο ήταν ο θάνατος, όχι το τέρμα του ταξιδιού".

35. Ποιήματα γενοκτονίας.

Νικολαΐδης Αν., *Πόνοι και στεναγμοί διά την λεηλασίαν Τζίζερες και Κιουρτιούν*, Αθήνα (1919), σ. 5. Παραθέτουμε ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα:

«Η Τζίζερε και το Κιουρτιούν, τμήματα Τορουλίου,
θύματ' αθώα πέφτουνε του Τουρκικού σφαγείου.
Χιλιάδες Τούρκοι πρόσφυγες, όλοι καλ' ωπλισμένοι.
Όλοι είναι φυγόστρατοι, με βόλια 'φοδιασμένοι.
Χρήματα λέγουν· κ' έρχονται και "παρθένους" φωνάζουν
"Φαγί και μέρος θέλουμε ή την ζωήν" κραυγάζουν.
"Άπιστοι· βρε κιαούρηδες" λένε· σεις είσθ' αιτία.
"Και ήλθε και μας πλάκωσε η άπιστος Ρωσία".
"Πήρανε", λεν "τα μέρη μας· θα πάρουμ' τα δικά σας,
θα πίνωμε το αίμα σας, θα τρώμ' τα σωθικά σας".
Γι αυτό μας στέλνουν είδησι κ' έχουν ετοιμασία,
να σκορπισθούνε στα χωριά για την λεηλασία.

Ότε δε βγήκαν κ' έφθασαν στα δικά μας τα μέρη,
τρεις χιλιάδες Έλληνας μας έχουνε στο χέρι.
Σκοτώνουν, δέρνουν και χτυπούν τον βίο μας αρπάζουν.
Στα χέρια τους αν πέφτουμε κορίτσια, τ' ατιμάζουν".

36. Επιστολή των Ελλήνων δοανοομένων και καλλιτεχνών.

19 Μαΐου 1919.

"Οι Έλληνες συγγραφείς και καλλιτέχναι, απήθυναν προς τους διανοομένους της Ευρώπης και Αμερικής την κάτωθι διαμαρτυρίαν:

Μετά βαθυτάτης συγκινήσεως οι συγγραφείς και καλλιτέχναι της Ελλάδος απευθύνονται προς τους διανοομένους του πεπολιτισμένου κόσμου όπως γνωστοποιήσουν εις αυτούς την τραγωδίαν χιλιάδων οικογενειών του ελληνικού Πόντου. Ξηρά, εξηκριβωμένα και αναμφισβήτητα τα γεγονότα είναι τα εξής:

Οι Τούρκοι εφόνευσαν όλους ανεξαιρέτως τους κατοίκους της πόλεως Μερζιφούντος, αφού την ελεηλάτησαν και την επυρπόλησαν. Τους προσπαθήσαντας να διασωθούν ετυφέκισαν και εθανάτωσαν καταλαβόντες τας διόδους.

Μετετόπισαν όλον τον άρρενα πληθυσμόν των πόλεων Τριπόλεως, Κερασούντος, Ορδούς, Οινόης, Αμισού και Πάφρας και καθ' οδόν κατέσφαξαν τους πλείστους εξ αυτών.

Έκλεισαν εντός του ναού του χωρίου Έλεζλη εν Σουλού-Τερέ 535 Έλληνας και τους κατέσφαξαν διασωθέντων μόνον τεσσάρων. Πρώτους έσφαξαν 7 ιερείς διά πελέκεως προ της θύρας του ναού.

Απηγχόνισαν εν Αμασειά 168 προκρίτους Αμισού και Πάφρας.

Εβίασαν όλας ανεξαιρέτως τας γυναίκας, τας παρθένους και τα παιδιά των άνω πόλεων, τας ωραιότερας δε παρθένους και νέους έκλεισαν εις τα χαρέμια. Πλείστα βρέφη εφόνευσαν, σφενδονίζοντες αυτά κατά των τοίχων.

Οι υπογεγραμμένοι θέτουσι τα ανωτέρω υπ' όψιν των διανοομένων της Ευρώπης και της Αμερικής θεωρούντες ότι όχι μόνον τα γεγονότα ταύτα αλλά και η ανοχή αυτών αποτελεί πένθος της ανθρωπότητος.

Αθήναι, 22 Νοεμβρίου 1921.

Άννινος Χ., Αυγέρης Μ., Βλαχογιάννης Ι., Βώκος Γερ., Γρυπάρης Ι., Δούζας Α., Δροσίνης Γ., Ζάχος Α., Θεοδοροπούλου Αύρα, Θεοτόκης Κ., Ιακωβίδης Γ., Καζαντζάκης Ν., Καζαντζάκη Γαλ., Καμπάνης Αρ., Καμπούρογλους Δ., Καρολίδης Π., Κόκκινος Δ., Κορομηλάς Γ., Μαλακάσης Μ., Μαλέας Κ., Μένανδρος Σ., Νικολούδης Θ., Νιρβάνας Π., Ξενόπουλος Γρ., Παλαμάς Κ., Παπαντωνίου Ζ., Παράσχος Κ., Πασαγιάννης Κ., Πολίτης Φ., Πωπ Γ., Σικελιανός Άγγ., Σκίπης Σ., Στρατήγης Γ., Ταγκόπουλος Δ., Τσοκόπουλος Γ., Φυλλύρας Ρ., Χατζιδάκης Γ., Χατζόπουλος Δ., Χορν Π., Σβορώνος Ι. μεθ' όλης της πικρίας μου διά την κυρίως υπό της Γαλλίας και υπό ουδενός αισθήματος ή συμφέροντος ανθρωπίου, δικαιολογουμένην εγκατάλειψιν εις σφαγήν των χριστιανών".